

ORTA DEMİR ÇAĞ'INDA ANADOLU- MEZOPOTAMYA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA İÇ ANADOLU BÖLGESİNİN TARİHİ VE POLİTİK COĞRAFYASI¹

Sırrı TIRYAKI²

Geliş: 25.12.2018 / Kabul: 04.04.2019

DOI: 10.29029/busbed.502242

Öz

Hitit İmparatorluğu MÖ 2. bin yılın sonlarında Ege Göçleri ile birlikte tarih sahnesinden çekildi. Hititlerin tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz coğrafyalarında Geç Hitit Krallıkları olarak tanımladığımız çeşitli kent devletleri kuruldu. Bu kent devletlerinden biri olan Tabal Krallığı Nevşehir, Kayseri, Aksaray ve Niğde illerini kapsayan coğrafyada egemenlik sürdü. Tabal Krallığı'nın sahip olduğu stratejik konumu ve hammadde potansiyeli Orta Demir Çağı'nda İç Anadolu Bölgesi'nin tarihi ve politik coğrafyasını şekillendiren en önemli unsur oldu. Çünkü Tabal coğrafyası sürekli olarak Asur, Urartu ve Frig gibi dönemin önemli politik güçlerinin mücadele alanı olmuştur. Orta Demir Çağı'nda İç Anadolu Bölgesi'ndeki askeri, siyasi ve politik gelişmeler Asur'un bu coğrafyaya yönelik askeri seferlerine bağlı olarak şekillenmiştir. Bölgeye yönelik yoğun Asur baskısı başta Tabal olmak üzere Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarında bulunan bütün yerel politik güçlerin bir araya gelerek Asur karşıtı koalisyonlar kurmasına neden olmuştur. Ancak söz konusu koalisyonlar, Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarındaki Asur tehdidini bertaraf etme konusunda başarısız olmuştur. Hatta bazı dönemlerde bu koalisyonlar Asur'un kuzey bölgelerine yönelik gerçekleştirdiği askeri seferlerin en önemli gerekçesi olmuştur.

- 1 Bu çalışma 16 – 20 Nisan 2018 tarihleri arasında Ürgüp-Nevşehir'de düzenlenen International Conference on Social Sciences (Cappadocia-2018)'da, "MÖ I. Binyılın Erken Dönemlerinde Anadolu-Mezopotamya Arasındaki Siyasi, Askeri ve Ekonomik İlişkiler Bağlamında Tabal Krallığı'nın Politik Konumu" başlığıyla özet bildiri olarak sunulmuştur.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sirri_tiryaki@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1053-0836>.

Anahtar Kelimeler: Orta Demir Çağı, İç Anadolu Bölgesi, Politik Coğrafya, Tabal Krallığı, Asur Saldırıları.

HISTORICAL AND POLITICAL GEOGRAPHY OF THE ANATOLIAN REGION IN THE CONTEXT OF ANATOLIAN-MESOPOTAMIA IN THE MIDDLE IRON AGE

Abstract

The Hittite Empire disappeared from history together with the Aegean Migrations in the late 2nd millennium BC. With the disappearance of the Hittites from history, various city states were established in the Eastern Anatolia, Southeastern Anatolia, Central Anatolia, Northern Syria and the Eastern Mediterranean regions as the Late Hittite Kingdoms. Tabal kingdom, being one of these city states, continued to dominate the geography including Nevşehir, Kayseri, Aksaray and Niğde provinces. The strategic location of the Tabal Kingdom and its potential for raw materials became the most vital factor shaping the historical and political geography of Central Anatolia Region in the Middle Iron Age because the geography of Tabal was always a field of struggle for important political forces of the time such as Assyrian, Urartu and Phrygian. The military and political developments in the Central Anatolian Region in the Middle Iron Age were shaped depending the military expeditions of Assur on that geography. The intensive Asurian pressure for the region caused all the local political forces, particularly Tabal, in Anatolia and Northern Syria to create coalitions against Assyria. Yet, the coalitions in question failed to eliminate the Assyrian threat in the Anatolian and Northern Syrian geographies. Even at times, these coalitions were the most important reason for the military expeditions into the northern regions that Assyrians carried out.

Keywords: Middle Iron Age, Central Anatolia Region, Political Geography, Tabal Kingdom, Assyrian Attacks.

Giriş

Anadolu ve Mezopotamya arasındaki ilişkilerin derinliği Neolitik Çağ'a kadar inmektedir. Malum maden öncesi dönemlerin kesici, kazıyıcı ve dürtücü aletlerinin yanı sıra dönemin silahları da çoğunlukla obsidyenden yapılmaktaydı. Obsidyen ise sadece Anadolu'daki belirli volkanik arazilerde elde edilebilen bir volkan camıdır. Bu cam türü, Doğu Anadolu'da Bingöl, Nemrut ve Sübhan Dağları bölgesinde; Orta Anadolu'da Hasan Dağı ve Melendiz Dağları çevresindeki Çiftlik, Acıgöl ve Göllüdağ'da bulunmaktaydı. Bu kaynaklardaki obsidyenler hem ortaya çıkarıldığı bölgelerdeki insanların ihtiyacını karşılamaktaydı hem de Mezopotamya gibi bölgelerle ticareti yapılabilecek fazlalıkta bulunmaktaydı. Neolitik Çağ'da Anadolu

kökenli obsidyenler başta Mezopotamya olmak üzere geniş bir alana yayılmıştı (Sevin, 2003: 41-43). Özellikle Neolitik Çağ'ın başlarında henüz yük ve binek hayvanlarının evcilleştirilmediği bir dönemde oldukça ağır bir hammadde olan obsidyenin tonlarla ifade edilen ağırlıkta Anadolu'dan Mezopotamya'ya aktarılmış olması, oldukça dikkat çekicidir (Özdoğan, 2011: 69). Nihayetinde günümüzden önce 14 binli yıllara tarihlendirilen Suriye, İsrail ve Ürdün'deki yerleşim alanlarında Kapadokya kökenli obsidyenlerden yapılmış aletlerin ortaya çıkarılmış olması, obsidyenin henüz yük hayvanlarının evcilleştirilmediği bir dönemde bile önemli olduğunu ortaya koymuştur (Balkan Atlı, 2011: 71). Ayrıca obsidyenin bu çağda bölgeler arası ticarî ve kültürel ilişkilerde oldukça önemli bir faktör olduğunun kanıtı olarak da kabul edilebilir. Obsidyen dışında Neolitik Çağ'a dair Anadolu ve Mezopotamya ilişkilerinde çanak çömlek ticareti de ön plana çıkmıştır (Çiğdem, 1996: 93-94).

Maden kullanımının yoğun olarak insan hayatına girdiği Kalkolitik Çağ'da ise başta bakır olmak üzere Anadolu ve Mezopotamya coğrafyaları arasında maden ticareti yaygınlaşmıştır (Çiğdem, 1996: 93-94). Ayrıca bu bölgeler arasında Kalkolitik Çağ'da ve Erken Tunç Çağı'nda maden eritilmesiyle ilgili bilgi transferi de söz konusu olmuştur (Dı Nocera ve Palmieri, 2011: 150-153). Maden ticaretinin yanı sıra (Yalçın, 2011: 188-195) Kalkolitik Çağ'da Anadolu ve Mezopotamya arasında çanak çömlek ticareti de devam etmiştir (Çiğdem, 1996: 93-94). Erken Tunç Çağı'nda ise bölgeler arasında hammadde kaynaklarıyla birlikte maden ve dönemin teknolojisinin transferi söz konusu olmuştur (Frangipane, 2011:158-173). Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile birlikte (Orlin, 1970: 1-247) Anadolu ve Mezopotamya coğrafyaları arasında Neolitik Çağ'dan itibaren var olan ticarî ilişkiler zirve yapmıştır (Alparslan, 2010: 1-44). Ancak Orta Demir Çağı'nda Doğu Anadolu'da Urartu'nun kurulması (Çilingiroğlu, 1994: 29-115) ve Kuzey Mezopotamya'da Asur'un MÖ I. Binde Eski Yakınoğu'nun süper gücü haline gelmesi ile birlikte Anadolu ve Mezopotamya coğrafyaları arasında Neolitik Çağ'dan itibaren var olan ilişkiler tamamen farklılaşmıştır. Daha öncesinde tamamen ticarete dayalı şekilde gelişen bu ilişkiler, MÖ I. Binde Yeni Asur İmparatorluğu Dönemi'nde artık askerî seferlere dayalı işgaller ve sömürme faaliyetleri şeklinde gelişmiştir (Sevin, 2011: 404-419).

Yeni Asur İmparatorluğu Dönemi'nde Asur krallarının Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarına yönelik oldukça sert politikalar geliştirmelerinin temel nedeni, Asur ekonomisinin hammadde kaynakları açısından dışa bağımlı olması ve Tabal Krallığı özelinde kuzey bölgelerindeki politik güçlerin zengin hammadde kaynaklarına sahip olmasıydı. Tabal Krallığı'nın egemenlik sahasını oluşturan İç Anadolu Bölgesi, Orta Demir Çağı'nda maden kaynakları ve metal sanatı açısından Asur için oldukça verimli bir coğrafya idi. Örneğin Tabal, oldukça zengin demir yataklarına sahipti.

Kayseri-Pınarbaşı Yöresi'ndeki Uzunyayla (Dönmez, 2012: 182) ve Sivas-Divriği Yatakları (Ünlü ve Stendal, 1989: 21-37), Gürün Malatya bölgesindeki yataklar ile Orta Toroslar, Güneydoğu Toroslar ve Amanos demir yatakları Tabal Krallığı'nın demir ihtiyacını karşılamaktaydı. Bu demir yatakları aynı zamanda Yakındoğu'daki diğer politik güçler için oldukça önemliydi (Dönmez, 2012: 182).

Zengin maden yataklarının yanı sıra Tabal Krallığı maden işleme teknolojisi konusunda da tüm Yakındoğu coğrafyası için dikkat çekici özelliklere sahipti. Tabal çağdaşı olan Frig, Urartu, Asur ve Kuzey Suriye kent devletleri ile girmiş olduğu askerî, siyasî ve ticarî ilişkiler, metalürji konusunda karşılıklı etkileşimlere neden olmuştur. Tabal Krallığı'na ait metalürjik faaliyetlerin Frig bronz endüstrisinin gelişimine ciddi katkıları olmuştur. Tabal'ın, coğrafyasındaki bakır yataklarını kullanarak ürettiği eserler içerisinde kaplar ve kazanlar önemli yer tutar. Tevrat'ta (Ezekiel, 27:13) Tabal'da üretilen bronz kapların güneydeki Filistin pazarlarında satılan metal ürünler arasında yer aldığından bahsedilmiştir. Ayrıca Tabal'da üretilen metal eşyalar, günümüzde Irak-İran ve Türkiye'nin kesiştiği bölgenin güneyinde yer alan Muşaşir Tapınağı'na gönderilmiştir (Dönmez, 2012: 182). MÖ 714 yılında Muşaşir tapınağını yağmalayan (Azarpay, 1968: 22) Asur kralı II. Sargon'a ait belgelerde (Wartke, 2012: 411-416) Tabal kökenli metal nesnelere (Piotrovsky, 1969: 111) ele geçirildiği ifade edilmiştir (Curtis, 2012: 427-443).

Maden kaynakları ve metal sanatı dışında Asur gibi dönemin emperyalist güçleri için Tabal Krallığını vazgeçilmez kılan bir diğer unsur ise bu krallığın coğrafi sınırları içerisinde iyi cins atların yetiştirilmesi idi. Demir Çağın sosyo-ekonomik şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda at hem ulaşım hem de askeri seferler açısından neredeyse olmazsa olmaz bir faktör konumundaydı. Asur gibi zorlu coğrafyalara askeri sefer düzenleyen krallıklar için at en önemli seyahat aracıydı ve Asur kralları çoğu zaman at ihtiyacını karşılamak için Tabal coğrafyasına askeri seferler düzenlemiştir (Akkuş Mutlu, 2011: 265). Asur kral yazıtlarında, Tabal Krallığından vergi olarak alınan ürünler arasında atların olması bölgede iyi cins atlarının yetiştirildiğinin de kanıtıdır (Pullu, 2013: 48).

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Asur ekonomisi ciddi anlamda hammadde gereksinimi duymaktaydı. Tabal Krallığı'nın egemenlik sürdüğü İç Anadolu Bölgesi'nin (Kurt, 2007: 69-78) zengin hammadde kaynaklarına ve insan gücüne sahip olması Asur'un bu bölgeye sürekli ilgi duymasına neden olmuştur (D'alfonso & Ergürer, 2014: 325). Bölgeye yönelik Asur emperyalizmi, Tabal Krallığı'nı vatan savunması anlamında çeşitli arayışlara itti. Bu arayışların başında dönemin Yakın Doğu coğrafyasının önemli politik güçlerinden olan Urartu ve Frig Krallıkları ile güç birliği oluşturmak gelmekteydi. Elbette ki Gurgum, Sam'al, Kargamış, Kummuh, Que ve Hilakku gibi yerel politik güçler de Asur karşıtı güç birliğinin önemli politik, siyasî ve askeri argümanlarıydı (Duymuş Florioti, 2016: 242-248). Tabal

Krallığı'nın da içerisinde yer aldığı Asur karşıtı güç birliğini oluşturan politik güçlerin, Asur saldırılarını minimize etmek adına gerçekleştirdikleri askeri ve siyasi faaliyetler Orta Demir Çağı'nda İç Anadolu Bölgesi'nin tarihi ve politik coğrafyasının şekillenmesinde oldukça belirleyici olmuştur.

1. Materyal Ve Metot

Asur kralı III. Salmanasar'ın (MÖ 858-824) iktidarının 22. yılında Anadolu coğrafyasına düzenlediği seferle ilgili yazılı belgelerde İç Anadolu Bölgesine lokalize edilen Tabal Krallığı'na dair ilk yazılı bilgilere rastlanılmıştır (Hawkins ve Postgate, 1988: 31-40). MÖ 837 yılına (Akçay, 2014: 39) ve Asur kralının 22. saltanat yılına denk gelen sefer kayıtlarına göre III. Salmanasar, Fırat Nehri'ni geçtikten sonra Hatti ülkesinin tüm krallarından haraç aldığını dile getirmiştir. Asur kralı daha sonra Melid ülkesine de ilerleyerek haraç almış, Timur Dağını aşarak Taballı Tuatti'nin şehirlerine saldırmış ve Tabal ülkesini yerle bir etmiştir. Tanrı Asur'un korkunç ihtişamı karşısında Tuatti'nin kralı şehri Artulu'ya sığındığını ancak bu şehri kuşattığını bunun üzerine Tuatti'nin oğlu Kikki'nin kendisine teslim olduğuna dair ifadeler de dile getirmiştir. III. Salmanasar sefere dair kaleme aldığı bütün bu bilgilerin yanı sıra kazandığı zaferler karşısında Tabal ülkesinin diğer 20 kralının da ülkelerini Asur yağması karşısında korumak adına kendisini karşılayıp hediyeler sunduğunu belirtmiştir (Grayson, 2002: 67 – 80).

Bütün bu yazılı bilgiler hem Tabal hem de Orta Demir Çağı'nda İç Anadolu Bölgesi ile ilgili bir kronoloji oluşturmamızda hayati önem arz etmiştir. III Salmanasar'dan sonra Asur tahtına oturan III. Tiglat-Pileser (MÖ 745-727) (Luckenbill, 1926: 269-295), II. Sargon (MÖ 721-705), Sanherib (MÖ 704-681), Asarhadon (MÖ 681-669) ve Asurbanipal (MÖ 668-627) zamanlarına ait dönemin askeri ve siyasi olaylarının anlatıldığı çivi yazılı belgelerde de Tabal Krallığı'nın adı geçmiştir (Luckenbill, 1927: 48-417). Asur kralları tarafından kaleme alınan bu bilgiler (Radner, 2015b: 27-112) Tabal Krallığına dair askeri, siyasi ve ekonomik bilgilerin anlaşılmasında son derece etkili olmuştur. Asur kral yazıtları dışında Urartu krallarının batı bölgelerine düzenlediği seferler sonucunda kaleme aldığı yazılı kaynaklar yararlandığımız bir diğer materyal grubu arasında yer almıştır. Ayrıca Frig Krallığı'na ait yazılı ve arkeolojik kaynakların yanı sıra Tabal Krallığı'na ait yazılı ve arkeolojik kaynaklar da bölge coğrafyasına dair kronolojinin netleşmesinde oldukça etkili olmuştur.

Elbette ki dönemin en önemli askeri ve politik güçlerine ait yazılı bilgiler dışında Frig, Tabal ve Urartu'nun yanı sıra Asur'un egemenlik kurduğu coğrafyalarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen buluntular Tabal ülkesi ve İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Demir Çağı'na dair bir kronolojinin oluşturulmasında yararlandığımız bir diğer materyal grubunu oluşturmuştur. Çalışmamız süresince

doğru bir tarih bilgisinin ortaya konulabilmesi adına yararlandığımız materyal gruplarının doğru analizi ve bütün bunlardan yola çıkarak dönemin askerî ve politik güçleriyle ilgili objektif bir kronolojinin ortaya konulması araştırmamız boyunca uygulanan en önemli yöntem olmuştur.

2. Bulgular ve Tartışma

Tabal Krallığı Özelinde İç Anadolu Bölgesi'nin Tarihi ve Politik Coğrafyası

MÖ 2. binli yılın sonlarında (Konyar 2010, 125-155) Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte (Sagona ve Zımsky, 2009: 312-313) Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyaları yeni politik ve askerî gelişmelere sahne olmuştur. Bahsettiğimiz bu politik ve askerî gelişmeler, gerek Anadolu gerekse Kuzey Suriye coğrafyalarında önemli tarihsel gelişmelere neden oldu. Örneğin merkezini Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz coğrafyalarının oluşturduğu bölgelerde Geç Hitit Krallıkları denilen yerel politik güçler³ ortaya çıkmıştır (Konyar 2010, 125-155). Geç Hitit Krallıkları'ndan biri olan Tabal (Sagona ve Zımsky, 2009: 295), söz konusu yerel politik güçler arasında en batıda olanıydı (Kurt, 2010: 127) ve konum itibarıyla Melid, Kummuh, Gurgum ile Que gibi diğer Geç Hitit Krallıkları coğrafi yakınlığı olmuştur (D'alfonso, 2011: 176). Asur kral yıllıklarından ve Tabal ülkesine ait hiyeroglif yazıtlardan anlaşıldığına göre Tabal ülkesinin sınırları, kuzeyde Kızılırmak'tan, güneyde Toroslar'a, doğuda Gürün'e, batıda Tuz Gölü'ne kadar uzanmıştır (Akkuş Mutlu, 2011: 258). Özetle Tabal Krallığı'nın idarî sınırları (Zımsky, 2011: 115-116), Modern Cumhuriyet Dönemi'ndeki Kayseri, Nevşehir, Niğde ve Aksaray kent coğrafyalarını kapsamıştır (Yiğit, 2000: 177). Bu krallığa dair bilgilerimiz çoğunlukla Yeni Asurca kaynaklarına dayanmaktadır (Yıldırım, 2016: 125).

3 Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyaları küçük krallıklara bölünmüştü. Bu yerel politik güçlerden bazılarının yöneticileri "Büyük Kral" unvanı üzerinde hak iddia ediyorlardı. Bu yöneticiler kendilerini eski imparatorluğun varisi olarak görmekteydi ve MÖ I. binyılın Geç Hitit Şehir Devletleri, Asur yöneticileri tarafından Hatti ülkeleri olarak tanımlanıyordu. Ancak bu tarihten sonra kilden tabletlere çiviyazısıyla yazılan Hititçe artık Hitit bakiyesi unsurlar için birleştirici bir faktör olmaktan çıkmıştır. Hititçenin yerini Luwice ve onun hiyeroglif yazısının alması ise imparatorluğun nihai ölümü demektir (Van Den Hout, 2013: 43-44).

Şekil 1. Demir Çağı'nda Anadolu ve Mezopotamya Coğrafyalarındaki Politik Güçlerin Dağılımı (Harita Tarihçi Erol Yılmaz tarafından çizilmiştir)

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Tabal Krallığı'nın askerî, siyasî ve ekonomik tarihine dair bilgilerimiz, bölgedeki diğer yerel politik güçlerde olduğu gibi çoğunlukla Asur kaynaklarına dayanmaktadır (Yiğit, 2000: 177). Ancak Asur kral yıllıkları dışında batıya askerî seferler düzenleyen Urartu krallarına ait sefer kayıtları (Payne, 2006: 17-314) ve bölgedeki diğer Geç Hitit Krallıkları'na (Üngör, 2011: 137-163) ait hiyeroglif yazıtlar, Tabal Krallığı'na dair tarih yazımında yol gösterici kaynaklar arasında yer almıştır (Yiğit, 2000: 177). Tabal Krallığı, Geç Hitit Krallıkları olarak tanımladığımız Anadolu coğrafyasına lokalize edilen yerel politik güçler arasında en batıda yer almaktaydı (Pullu, 2005: 28). Ayrıca Tabal, diğer yerel politik güçlerin aksine çok sayıda küçük beylikten oluşan konfederatif bir yapıya sahipti (Roux, 1992: 272). Tabal Krallığı'nın güneyinde Hilakku (Dağlık Kilikya-Mersin), batısında Que (Ovalık Kilikya, Çukurova) (Pullu, 2005: 28), doğusunda Melidia (Malatya) Krallığı bulunuyordu (Hawkins, 1995: 60-70).

Tabal Krallığı'nın egemenlik kurduğu coğrafi sahanın zengin hammadde kaynaklarına sahip olması (Radner, 2015a: 192-197) ve İç Anadolu Bölgesi için hayati konumda olan ve tarihin bütün dönemlerinde önemini koruyan doğu-batı ve kuzey-güney ticaret yollarının kavşağında yer alması, kendisine her zaman için avantaj sağlamıştır (Duymuş, 2011: 37-38). Bütün bunların sonucunda Tabal Krallığı askerî, siyasî ve ekonomik alanlarda Yakındoğu'nun en önemli politik güçlerinden

biri haline gelmiştir (Bryce 2012: 42-293). Ancak Tabal Krallığı'nın ekonomik ve stratejik olarak önemli bir konumda olması, dönemin vahşi emperyalist gücü olan Asur'un sürekli olarak yayılım alanları arasında yer almasına neden olmuştur (Muscarella, 1998: 149-150). Asur'un kuzey bölgelerine yönelik olarak sürdürdüğü sert emperyalist politikalar, başta (Radner, 2012: 243-264) Urartu, Frig ve Tabal Krallıkları olmak üzere Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarında bulunan politik güçlerin Asur karşıtı koalisyonlar kurmak adına bir araya gelmelerine neden olmuştur (Duymuş, 2011: 37-38). Buna rağmen Asur karşıtı ittifak içerisinde yer alan politik güçler arasında her zaman için bir fikir birliği söz konusu değildi. Bazen sürtüşme ve savaş hâli söz konusuydu. Bu durum ise Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarına yönelik her zaman için işgal planları olan Asur Krallığı'nın elini güçlendirmiştir (Pullu, 2005: 28). Bununla birlikte söz konusu yerel politik güçler arasında Asur emperyalizmine daha az karşı çıkan ve hatta düzenli vergisini ödeyip Asur'la iş birliği yapanlar, bölgedeki diğer güçlere karşı Asur kralları tarafından himaye dahi edilmiştir (Grayson, 1998: 131-135).

Tabal Krallığı'na dair ilk bilgiler, MÖ IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Asur Kralı III. Salmanasar'ın (Yiğit, 2000: 178) “Siyah Obelisk”te, 22 ve 23. saltanat yıllarında (Duymuş Florioti, 2016: 244) düzenlediği askerî sefer kayıtlarına dayanmaktadır (Duymuş, 2011: 38):

“Saltanatımın 22. yılında Fırat'ı 22. kez geçtim. Tabal ülkesine indim. Tabal ülkesinin 24 kralından hediyeler aldım...” (Luckenbill, 1926: 206).

“Saltanatımın 23. yılında Fırat'ı geçtim. Milid Kralı Lalla'nın kraliyet kenti Uetash'ı ele geçirdim. Tabal ülkesi kralları beni karşıladı ve hediyelerini kabul ettim” (Luckenbill, 1926: 206).

Asur kralı III. Salmanasar'a (Kroll, 2012: 163-168) ait olan Tabal Krallığı'nın 24 yöneticisinden hediyeler aldım, şeklindeki ifade (Yiğit, 2000: 178-179), Tabal'ın konfederatif bir yapıya (Yıldırım, 2017: 244) sahip olduğunun en önemli kanıtıdır. Heykel üzerindeki bir diğer yazıtta göre III. Salmanasar, Que ve Tabal ülkelerine karşı bir başka sefer daha düzenlemiştir. Söz konusu sefer Asur galibiyetiyle sonuçlandığı gibi bölgedeki Asur hâkimiyetini daha da pekiştirmiştir (Yiğit, 2000: 178-179). MÖ VIII. yüzyıla ait Tabal Krallığı ile ilgili ilk yazılı bilgiler, Asur'un kudretli kralı III. Tiglat-Pileser (MÖ 744-727) Dönemi'ne aittir (Duymuş, 2011: 39). III. Tiglat-Pileser ile birlikte başta (Van Loon, 1966: 13-15) Urartu Krallığı olmak üzere Yakınoğu coğrafyasındaki (Akkuş Mutlu, 2015:102-104) bütün politik güçler üzerlerindeki Asur baskısını daha çok hissetmeye başlamıştır⁴ (Saggs, 1984: 87-92). Çünkü bu

4 III. Tiglat-Pileser, Asur tahtına geçer geçmez Asur Krallığı'nı yeniden Yakınoğu'nun en önemli askerî ve politik gücü haline getirdi. Saltanatının ilk dönemlerinde ordularını güneye yönlendirerek kuzey ve doğu Babil'de bulunan Arami kavimleri yenilgiye uğrattı. MÖ 743 yılında Arpad, Malatya, Kummuh ve Gurgum yöneticileri, Yakınoğu

kral dönemi ile birlikte Urartu ve Geç Hitit Krallıkları çok fazla Asur saldırılarına maruz kalmıştır (Bing, 1969: 33-62). III. Salmanasar (MÖ 858-824) Dönemi'nin aksine (Weeden, 2010: 39-59) III. Tiglat-Pileser (MÖ 744-727) Dönemi'nde (Radner, 2017: 209-226) Uassurme isminde tek bir Tabal kralından bahsedilmiştir. Ayrıca Uassurme'nin bölgedeki diğer yerel politik güçlere ait yöneticilerin kullanmaya cesaret edemediği (Duymuş, 2011: 39) "Büyük Kral" unvanını kullanması (Sagona ve Zimansky, 2015: 280) söz konusu olmuştur (Duymuş, 2011: 39). Asur kralına ait yazıtlarda Uassurme, bölgedeki diğer yerel politik güçlerin yöneticileriyle birlikte haraca bağlanan yöneticiler arasında adı geçmektedir:

"Kummuh kralı Kuştaşpi, Aram kralı Rassunu ... Urikki kralı Kue, Kargamış kralı Pisiris ... Sam'al kralı Panamu, Gurgum kralı Tarhulara, Melid kralı Sulumal... Tabal kralı Uassurme'den altın, gümüş, kurşun, demir, fil derilerini, fil dişlerini, renkli yün dokuma elbiseler, keten kumaşlar, renli yünler ... atlar, katırlar, sığırlar, koyunlar ve develer haraç olarak aldım" (Luckenbill, 1926: 276).

Tabal kralı Uassurme'ye dair bilgilerin yer aldığı III. Tiglat-Pileser'e ait bir diğer yazılı kaynak olan Nimrud Tableti'ndeki ifadelerle göre (Duymuş, 2011: 40) Tabal kralının bölgedeki Asur karşıtlığı devam etmiştir. Örneğin Uassurme MÖ 730'larda (Luckenbill, 1926: 288) Asur'a vergi ödememeye başladı (Postgate, 1973: 13-36). Ancak Uassurme'nin bu hareketi, iktidarına mal oldu. Uassurme kısa bir süre sonra tahtan indirildi, onun yerine bölgedeki Asur emperyalizmine göz yuman (Macqueen, 1999: 172) "hiç kimsenin oğlu" (Luckenbill, 1926: 288) Hulli getirildi (Macqueen, 1999: 172). Hulli, Tabal Krallığı'nın tahtına geçtikten sonra bu krallık Asur'a vergi ödemeye devam etti (Duymuş, 2011: 40). Kuzey bölgelerindeki Asur yayılımına göz yuman ve hatta destek olan yöneticilerin tahta getirilmeleri veya yönetimdeyken iktidarlarının desteklenmesi, Asur tarafından sıklıkla uygulanan politikalandı. Bu bile Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarında Asur'un emperyalist politikalarının kalıcı olması anlamına gelmemekteydi. Çünkü bölgedeki yerel politik güçlerin neredeyse tamamı, her fırsatta Asur'a karşı isyan edip vergilerini ödememe girişiminde bulunuyorlardı.

coğrafyasının en önemli politik güçlerinden olan Urartu Krallığı öncülüğünde Asur karşıtı koalisyon oluşturdu. Urartulu II. Sarduri öncülüğündeki bu koalisyon, III. Tiglat-Pileser tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı. Sardur'i bu yenilgi sonucunda dağlara kaçtı. Asur kralı, bundan sonraki 12 yıl boyunca başta Arpad olmak üzere Unki (Amuk Ovası) ve Aram (Şam) olmak üzere batıya seferler düzenledi. Ele geçirilen yerel politik güçlerden bazıları daha öncesinde var olan Asur eyalet sistemine eklendi. Bazıları ise bölgede Asur'a bağlılığını bildiren ve düzenli olarak vergisini veren vasal krallara bırakıldı. Tiglat-Pileser'in hükümdarlığının sonlarına dair Asur'a vergi ödeme yükümlülüğü olan bölgelerin isimlerinin sayıldığı listede Suriye ve Toroslardaki Arami ve Geç Hitit Devletleri, Fenike kıyı kentleri, İsrail, Yuda ve Gaza iç bölgelerindeki Ammon, Moab, Edom devletlerinin yanı sıra Taima ve Sab'a (Şeba) Arap boylarının adı sayılmıştır (Roaf, 1996: 176)

Asur kralı II. Sargon Dönemi (MÖ 721-705) ile birlikte (Radner, 2014a: 6) Tabal Krallığı özelinde Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarındaki (Roaf, 1996: 180) bütün yerel politik güçlerin Asur'la sürdürdüğü askerî, siyasî ve ekonomik ilişkiler çok farklı yönlere evrildi (Bryce, 2012: 42-294). III. Tiglat-Pileser (MÖ 744-727) Dönemi'nde (Eker, 2013: 32) olduğu gibi II. Sargon Dönemi'nde de (Radner, 2013: 442-456) Yakınoğu coğrafyasının en önemli askerî ve ekonomik güçlerinden biri olan Urartu (Diakov ve Kovalev, 2010: 185-189) ve bu coğrafyadaki diğer politik güçler için zorlu süreçlerden biri olmuştur. Çünkü bu kral döneminde de Asur, dış politikada sömürü hedef kitlesi olarak belirlediği coğrafyaların tamamında egemenlik kurmuştur. Ayrıca yerel politik güçler olarak tanımladığımız Geç Hitit Krallıklarının önemli temsilcileri, II. Sargon Dönemi'nde artık Asur'a bağlı birer eyalet haline dönüştürülmüştür.

II. Sargon Dönemi'nde (Berndt-Ersöz, 2012: 16-43) Asur'un Tabal'a yönelik politikası (Fuchs, 2012: 135-161), daha öncesinde Tabal Krallığı'nın tahtından indirilerek Asur'a sürgün edilen Hulli'nin II. Sargon tarafından yeniden Tabal Krallığı tahtına getirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmelerin anlatıldığı metin tam olarak okunamadığı için (Yiğit, 2000: 183) Hulli'nin tahttan indirilip Asur'a sürgün edildiği olayın nasıl gerçekleştiği konusu tam olarak netleştirilememiştir (Dönmez, 2012: 179). Sargon yıllıklarında Hulli'yi krallık tahtına oturttuğunu ve Tabal'ı yeniden onun eline verdiğini ifade etmiştir (Yiğit, 2000: 183). Hulli'den sonra oğlu Ambaris, Sargon tarafından Tabal tahtına oturtulmuştur. Ayrıca Sargon tarafından kızı Ahat-abisa ve Hillakku ülkesi, çeyiz olarak verilmiştir (Postgate, 1973: 13-36). Aslında Sargon'nun kızının Ambaris ile evlenmesi, hem Asur hem de Tabal ülkesi için stratejik bir adımdı. Örneğin bu evlilik sonucunda Tabal'ın Hilakku ile birleşerek Akdeniz'e kıyı durumuna gelmesi (Dönmez, 2012: 179) aynı zamanda bu bölgedeki ticaret yollarının ve hammadde kaynaklarının üzerinde güçlü bir Asur denetiminin kurulması demektir. Evlilik sonrasında ortaya çıkan gelişmeleri Tabal Krallığı açısından değerlendirdiğimiz de ise Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyasındaki Urartu ve diğer yerel politik güçlerin saldırıları karşısında Tabal'ın dönemin en önemli politik ve askerî gücü olan Asur'un himayesi altına girmesi demektir. Ancak Asur'la müttefik olmak dahi Asur emperyalizmine maruz kalmak anlamına gelmekteydi ve nihayetinde bir süre sonra Ambaris, Asur karşıtı ittifak arayışlarına başladı.

Bahsettiğimiz bu ittifak arayışları neticesinde (Salvini, 2006: 109) Tabal kralı Ambaris (Radner, 1998: 121) Muşkili Mita (Salvini, 2006: 112), Kargamışlı Pisiris ve Tabal Krallığı'na bağlı bir uydu, krallık şeklinde politik yaşamını devam ettiren Sinuhti ülkesi kralı Kiakki, Asur'a karşı bir ittifak kurmuşlardır. (Dönmez, 2012: 179). Asur karşıtı oluşturulan bu ittifakın işine yaradığı bir diğer askerî güç ise Urartu Krallığı idi (Zımansky, 2012: 101-110). Zira Urartu MÖ 8. yüzyıldan

beri maden kaynaklarına ve ticaret yollarına hâkim olmak amacıyla batı bölgelerine sürekli olarak seferler düzenleyerek Akdeniz'e ulaşmayı hedeflemekteydi. Zira bu dönemde Anadolu coğrafyasında bulunan politik güçlerin Yunanistan ve İtalya'ya uzanan ticarî ilişkileri bulunmaktaydı (Dönmez, 2012: 179). Batı dünyası ile kurulan bu ticarî ilişkiler sonucunda doğu kökenli mallar, yüksek oranda kâr getirmekteydi (Çilingiroğlu, 1994: 78) ve bu durum Akdeniz'le komşu durumuna gelen Tabal'ın stratejik önemini daha da artırmıştır (Dönmez, 2012: 179). Tabal'ın öneminin giderek artması Frig ve Urartu'nun da Asur karşıtı bu ittifakın içerisinde yer almalarına neden olmuştur (Postgate, 1973: 13-36). Nitekim daha öncesinde de Urartu ve Frig Krallıkları, Asur'un Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarına yönelik yayılımını büyük bir tedirginlikle izlemekteydi (Duymuş, 2011: 40). Bu bağlamda Frig kralı Midas, Urartu ile ittifak kurmuş ve diğer yerel politik güçleri de Asur aleyhine kışkırtmıştır (Duymuş, 2011: 40) ve nihayetinde Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyasındaki önemli politik güçlerin katıldığı Asur karşıtı ittifak oluşturuldu (Luckenbill, 1927: 48-68).

Asur'un hâkimiyet alanlarına (Radner, 2014b: 101-120) büyük bir darbe anlamına gelen bu koalisyon hareketi (Macqueen, 1999: 172), Sargon'un ordusu tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır (Roaf, 2012: 187-216). Sargon'un gazabına maruz kalan (Piotrovskii, 1967: 1-14) Tabalı Ambaris (Piotrovsky, 1969: 87) tüm sülalesi ve ülkesinin ileri gelenleriyle birlikte MÖ 713 yılında Asur'a sürülmüştür. Sargon bu tarihten sonra Tabal'ı doğrudan Asur'a bağlayarak yeni bir yönetici atamış ve yerel politik güce Asur emperyalizminin en önemli donelerinden olan haraç ve vergiler koymuştur. Sargon'un Tabal Krallığı'na atadığı yöneticinin, kızı ve aynı zamanda Ambaris ile evli olan Ahat-abisa olduğu düşünülmektedir (Yiğit, 2000: 184). Asur'un elde ettiği bu galibiyeti Urartu, Frig ve diğer politik güçler açısından sonuçlarını değerlendirdiğimizde, Tabal için ortaya çıkan sonuçlar, bu güçler içinde geçerli olmuştur. Örneğin Urartu gerek askerî gerekse ekonomik anlamda ciddi bir darbe almıştır⁵. Frig devleti (Ünsal, 2012: 1237-1239) ise umduğunu elde edememiş ve tıpkı Urartu gibi Asur saldırganlığından payını almıştır. Yerel politik güçler olarak tanımladığımız Geç Hitit Krallıkları ise tek tek Asur tarafından ele geçirilmiştir (Duymuş, 2011: 40-41).

Bu galibiyet aslında aynı zamanda Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarında bulunan politik güçlerin Asur karşısında aslında çok fazla yapabilecek bir şeylerinin

5 Aslında Asur Kralı II. Sargon daha hükümdarlığının başladığı dönemlerde Urartu'ya nihaî darbeyi vurmaya tasarlamıştı. Sargon'un bu niyetini ortaya koyan Asur devlet arşivlerinde hükümdarlığının bu sürecine ait olan ve Asur-Urartu sınır bölgelerindeki istihbarat servisinin işlevini açıklayan yazışmalar mevcuttur. Sargon'un oğlu ve halefi Sanherib'in kontrolü altında Asur merkezine Urartu'nun bölgedeki askerî ve siyasî faaliyetlerine dair bilgiler aktarılmıştır. Asur kralı Sargon, Urartu hâkimiyet bölgelerine düzenlediği askerî seferlerde söz konusu istihbarat raporlarına göre strateji geliştirmişti (Cancik-Kirschbaum, 2004: 89-90).

olmadığını ortaya koymuştur. Ancak Asur'un, Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyaları üzerindeki bütün emellerini gerçekleştirip gerçekleştiremediğine dair konuları soru işareti olarak kalmıştır. Çünkü Asur Yakınoğu'nda rakipsiz kaldığı bir dönemde Anadolu ve Kafkaslar üzerinden gelen Kimmer ve İskit kavimlerinin istilasına uğramıştır (Memiş, 1999: 71-72). İskit akınlarının batıya ve güneye doğru devam etmesinin akabinde (Durmuş, 2017: 91-108) Firg ve Asur gibi devletler içinde İskit tehlikesi ortaya çıktı. Nitekim Firg kralı Midas MÖ 709 yılında politika değişikliğine giderek (Sams, 2012: 44) İskit ve Kimmer gibi atlı kavimler tehlikesinden dolayı (McEvedy, 2004: 48) II. Sargon ile ittifak arayışlarına başlamıştır (Sams, 2012: 44). MÖ 705 yılında ise II. Sargon (Roaf, 1996: 182), Tabal Krallığı'na düzenlediği bir askerî sefer (Roux, 1992: 317) sırasında hayatını kaybetmiştir (Köroğlu, 2011: 172). Sargon'un ölümü üzerine Tabal, Milid, Que ve Hillaku gibi yerel politik güçler yeniden Asur'a karşı isyan etme fırsatını bulmuştur. Bu isyanlar aynı zamanda Asur'un kuzey bölgelerindeki askerî, siyasî ve ekonomik etkinliğinin son bulması anlamına gelmiştir (Duymuş, 2011: 41-42).

II. Sargon, kendisinden sonra oğlu Sanherib'in yöneteceği Yakınoğu'nun en büyük imparatorluğunu ve kendisinden önce başka kimsenin oturmamış görkemli bir başkent bırakmıştı (Köroğlu, 2011: 172). Sanherib'in (MÖ 704-681) (Kuhrt, 2010: 132) tahta çıkışı ani ve beklenmedik bir şekilde olmuştur. Ancak devlet yönetimine dair edindiği tecrübe ve ülke problemlerini iyi bilmesi, yönetsel anlamda ortaya çıkan problemlere karşı hızlı çözümler geliştirmesine katkı sağlamıştır. İç siyasete dair problemlerin çözümünden sonra diğer Asur krallarının tamamında olduğu gibi Sanherib, dış siyasete yöneldi. Dönemindeki askerî faaliyetler ağırlıklı olarak güneyde Babil bölgesinde, batıda Anadolu ve Doğu Akdeniz kıyısında yürütülmüştür (Köroğlu, 2011: 173). Asur ordusu, Sanherib'in 5, 6 ve 8. seferleri kapsamında Tabal üzerine yürümüştür. Asur ordusunun gerçekleştirdiği seferler esnasında özellikle Tabal sınırındaki Tilgarimmu hedef seçilmiştir. Sanherib burayı ele geçirip yakıp yıktığını ifade etmiştir (Luckenbill, 1927: 115-198). Ayrıca söz konusu seferler sonucunda Asur, önemli ganimetler elde etmiştir (Köroğlu, 2011: 175). Sanherib Dönemi'ne ait yazılı kaynaklardan yola çıkarak bir değerlendirme yaptığımızda şunu ifade edebiliriz (Luckenbill, 1927: 115-198): II. Sargon Dönemi'nde (Landsberger, 1948: 60-90) doğrudan Asur'a bağlanan ve başına Asur kralı tarafından bir yönetici atanan Tabal, muhtemelen Sargon'un ölümünden sonra Asur'dan ayrılan yerel politik güçler arasında yer almıştır (Yiğit, 2000: 185).

Asur kralı Esarhaddon (MÖ 680-669) Dönemi'nde (Kuhrt, 2010: 132) Asur ordusu, Tabal sınırındaki dağlık coğrafyada iskân olan Du'ua halkına Hilakku'dan sonra sefer düzenlemiştir. Bu sefer esnasında Du'ua halkının 21 büyük şehrinin yanı sıra küçük yerleşim alanları da yakılıp yıkılmıştır (Luckenbill, 1927: 199-285). Ayrıca Esarhaddon Dönemi'nde Tabal Kralı İskallu, Anadolu coğrafyasının

bir diğer etkili yerel politik gücü olan Melid Kralı Mugallu ile birlikte Asur karşıtı koalisyon kurmuştur (Duymuş, 2011: 42). Tabal ve Melid arasında gerçekleştirilen bu ittifakın çarpıcı bir yönü, Tabal'ın artık Asur'a bağlı olmadığı aksine Asur'un karşısında yer aldığı gerçekliğinin anlaşılmasıdır. Tabal kralı İskallu'nun müttefiki olan Mugallu ise, Asurbanibal Dönemi'ndeki yazılı kayıtlarda Tabal kralı olarak karşımıza çıkmaktadır (Yiğit, 2000: 185). Esarhaddon Dönemi'nde Anadolu coğrafyasında aynı zamanda Kimmer tehlikesi de ortaya çıkmıştır (Grakov, 2008: 43-47). Kimmer akınları, Anadolu'daki Asur yayılımını engellemiş ancak bu kez de Anadolu coğrafyasındaki bütün askerî ve politik güçler Kimmer tehdidinde maruz kalmıştır (Duymuş, 2011: 42).

Assurbanibal Dönemi'ne (MÖ 668-631 veya 627) ait kayıtlarda (Kuhrt, 2010: 132) yukarıda ifade ettiğimiz üzere Mugallu, Tabal kralı olarak karşımıza çıkmaktadır (Luckenbill, 1927: 290-409). Bu kayıtlara göre Mugallu Assurbanibal'in atalarına itaat etmemiştir. Ancak Assurbanibal Dönemi'nde durum değişmiş, Mugallu kendisine boyun eğdiği gibi Asur kralına hizmet etmesi için kızını çok sayıda çeyizle birlikte Asur'a göndermiştir. Ayrıca kayıtlarda Mugallu'nun yıllık vergi için çok sayıda at gönderdiği ifade edilmiştir (Luckenbill, 1927: 297). Bütün bunlar Mugallu'nun artık Asur'a boyun eğdiğini de ortaya koymuştur (Yiğit, 2000: 185). Mugallu ile birlikte Tabal Krallığı'nın askerî ve siyasî varlığının sona erdiği düşünülmektedir. Zira bu tarihten sonraki çivi yazılı kaynaklarda Tabal Krallığı'na dair herhangi bir yazılı ifadeye rastlanılmamıştır (Yiğit, 2000: 185).

Sonuç

Orta Demir Çağı'nda Anadolu-Mezopotamya arasındaki ilişkiler bağlamında İç Anadolu Bölgesi'nin tarihi ve politik coğrafyasının şekillenmesinde Asur'un kuzey bölgelerine yönelik gerçekleştirdiği askerî seferler son derece etkili olmuştur. Ayrıca Hitit sonrası Orta Anadolu'da kurulan politik güçler de bu coğrafyanın sosyo-politik yapısının şekillenmesinde etkili olan unsurlar arasında yer almıştır. Yeni Asur Krallığı Dönemi'ne kadar Anadolu ve Mezopotamya coğrafyaları arasındaki ilişkiler daha çok ticaret eksenli gelişmiştir. Ancak Yeni Asur İmparatorluğu Dönemi'nde bu durum değişmiştir. Bu dönemde Asur'un Anadolu'ya yönelik temel politikası, askerî seferlere dayalı yağmalar şeklinde gelişmiştir. Asur'un askerî yağmalara dayalı bir politika izlemesinin iki önemli nedeni bulunmaktaydı. İlki Asur, askeri güç açısından kendisini Yakınoğu'nun en iyisi olarak konumlandırıyor ve Asur'u yöneten kadrolara göre Anadolu ve Kuzey Suriye coğrafyalarında kendilerine karşı koyabilecek bir güç bulunmamaktaydı. Bu düşünce tarzı, Asur'un son derece pervasız askerî politikalar uygulamasına neden olmuştur. Bir diğer önemli husus ise Asur ekonomisinin hammadde kaynakları ve insan gücü açısından dışarıya bağımlı olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Asur ihtiyaç duyduğu gerek hammadde

gerekse mamul maddeleri elde etmek için askerî seferler düzenlemiştir. Nitekim Yeni Asur Dönemi'nin dış politikası, kuzey bölgelerine askerî seferler düzenlemek şeklinde gelişmiştir.

Asur'un kuzey bölgelerine yönelik geliştirdiği siyaset tarzında Tabal Krallığı'nın konumunu ele aldığımızda, bu krallığın sahip olduğu zengin hammadde kaynakları ve Akdeniz Bölgesi ile olan stratejik konumu, Asur'un sürekli olarak bu bölge ile ilgilenmesine neden olmuştur. Tabal'ın sahip olduğu zengin maden yatakları ve maden işleme sanatı konusundaki becerileri, Asur ekonomisi için hayati konumdaydı. Ayrıca dönemin yazılı kaynaklarında Tabal Ülkesi için "Güzel Atlar Ülkesi" gibi ifadelerin kullanılması ve Asur kralı Assurbanipal Dönemi'nde Tabal kralı Mugallu'dan çok sayıda atın haraç olarak alınmış olması da bölgenin at varlığı açısından zenginliğini gösteren önemli bir bilgidir. Çünkü Asur gibi sürekli askerî sefer düzenleyen bir politik gücün at ihtiyacının bu coğrafyadan karşılanmış olması yüksek ihtimaldi. Bütün bunlar Tabal Krallığı'nı Asur için vazgeçilmez sömürü hedef kitlesi haline getirmekteydi ve nitekim Asur'un, kuzey bölgelerine yönelik gerçekleştirdiği askerî seferlerden en çok etkilenen politik güçlerden biri Tabal Krallığı olmuştur.

Asur'un Anadolu'ya yönelik gerçekleştirdiği askerî seferlere Urartu Krallığı, Geç Hitit Krallıkları ve Frigler vatan savunması bağlamında karşı koymaya çalışmıştır. Bunun için ilk olarak Asur karşıtı ittifaklar kurmuşlardır. Ancak bu ittifakların bölgedeki Asur yayılımını tam olarak engellediği söylenemez. Bu ittifakların Asur yayılımını sadece geciktirdiğini veya oyaladığını düşünmek yerinde olur.

Elbette ki Asur karşıtı ittifaklarda Urartu Krallığı, Asur'dan sonra Yakınoğu coğrafyasının en önemli askerî gücü olarak veya Asur yayılımına doğrudan hedef olan politik güç olarak öncülük etmekteydi. Urartu'dan sonra Anadolu coğrafyasındaki Asur karşıtı koalisyonun bir diğer aktif üyesi ise Frig Krallığı idi. Özellikle II. Sargon Dönemi'nden itibaren Asur'un kuzey bölgelerindeki yayılımı ve askerî üstünlüğü, Frig ve Urartu Krallıklarının paniklemesine neden oldu. Bu ise Asur karşısında tutunabilmek adına ittifak arayışlarını zorunlu hale getirmekteydi. Frigler özellikle kral Midas Dönemi'nde Asur karşıtı blokta çok daha etkili olmaya başladı. Ancak ifade ettiğimiz gibi Asur karşıtı bu ittifakların, Asur yayılımı karşısında kesin bir sonuç alma gibi bir şansları olmamıştır. Sadece Asur yayılımı bir süreliğine geciktirilmiştir. Gerek Yeni Asur Krallığı Dönemi'nde Asurlu yöneticilerin kuzey bölgelerine yönelik uygulamaya çalıştıkları vahşi emperyalist politikalar gerekse Tabal ve Frig özelinde Asur karşıtı blokta yer alan politik güçlerin geliştirdiği politikalar, Orta Demir Çağ'ında İç Anadolu Bölgesinin politik coğrafyasının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur.

KAYNAKLAR

- AKÇAY, Atakan (2014), “Tabal Ülkesinin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Değerlendirme” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/1, s. 37 – 58.
- AKKUŞ MUTLU, Suzan (2011), “Tabal Krallığı”, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 7. Cilt, Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Yayınları, s. 257 – 267.
- AKKUŞ MUTLU, Suzan (2015), “Kummuh Ülkesi’nin Asur Devleti Açısından Önemi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt: 2, Sayı 7, s. 98 – 109.
- ALPARSLAN, Metin (2010), *Eski Anadolu’da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- AZARPAY, Guitty (1968), *Urartian Art and Artifacts: A Chronological Study*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- BALKAN ATLI, Nur (2011), “Kapadokya Obsidiyenleri”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Cilt I, Editör Necmi Karum, İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A. Ş., s. 71.
- BERNDT-ERSÖZ, Susanne (2012), “Frig Krallığı: Kökenleri, Tarihi ve Politik Gelişimi”, *Frigler: Midas’ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde*, Editörler Taciser Tüfekçi Sivas – Hakan Sivas, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 16 – 43.
- BİNG, John Daniel (1969), *A History of Cilicia During The Assyrian Period*, Indiana: Indiana University, Ph. D., 1969 History Ancient.
- BRYCE, Trevor (2012), *The World of the Neo-Hittite Kingdoms: A Political and Military History*, Oxford: Oxford University Press.
- CANCIK-KIRSCHBAUM, Eva (2004), *Asurlular: Tarih, Toplum, Kültür*, İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- CURTİS, John (2012), “Assyrian and Urartian Metal Work: Independence or Interdependence?”, *Acta Iranica: Encyclopedie Permanente Des Etudes Iraniennes Publiee Par Acta Iranica*, Edited by S. Kroll, C. Gruber, U. Hellwag, M. Roaf & P. Zimansky, Belgium: Peeters, s. 427 – 443.
- ÇİĞDEM, Süleyman (1996), *Eski Anadolu İnsanının Geçim Kaynakları Ve Yaşama Biçimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- ÇİLİNGİROĞLU, Altan (1994), *Urartu Tarihi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- D’ALFONSO, Lorenzo (2011), “Tabal, an ‘out group’ definition in the 1st Millennium BC”, in: Giovanni B. Lanfranchi – Daniele Morandi Bonacossi – Cinzia Pappi – Simonetta Ponchia (eds.) *Leggo! Studies Presented to Frederick Mario Fales on the Occasion of His 65th Birthday*, Leipzig, 173 – 194.
- D’ALFONSO, Lorenzo & ERGÜRER, Hatice (2014), “Güney Kapadokya’da Demir Çağı’na Işık Tutacak Bir Arkeolojik Yerleşimin Keşfi: Kınık Höyük”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 40. Kuruluş Yılı Armağanı: Anadolu’nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı*, Hazırlayanlar: Hasan Kasapoğlu - Mehmet Ali Yılmaz, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, s. 325 – 338.

- DI NOCERA, Gian Maria & PALMIERİ, Alberto M., (2011), “Son Kalkolitik Çağ: Doğu Anadolu Madenciliği”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Cilt I, Editör Necmi Karum, İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s. 150 – 153.
- DİAKOV, V. & KOVALEV, S. (2010), *İlkçağ Tarihi: Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*. Cilt 1. Fransızcadan Çeviren Özdemir İnce. 2. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.
- DÖNMEZ, Sevgi (2012), “Tabal Ülkesinin Metal Kaynakları Açısından Önemi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5 Issue 6, December, 2012, s. 175 – 188.
- DURMUŞ, İlhami (2017), *İskitler*, 6. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DUYMUŞ FLORİOTİ, H. Hande (2016), *Eski Yakındoğu Üzerine Notlar*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- DUYMUŞ, H. Hande (2011), “Asur Kaynaklarına Göre Demirçağı'nda Tabal Krallığı”, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2 / Sayı 3, s. 34 – 46.
- EKER, Fevziye (2013), “Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, Kahramanmaraş, s. 25 – 38.
- FRANGIPANE, Marcella (2011), “İlk Tunç Çağı I Dönemi: Doğu Anadolu”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Cilt I, Editör Necmi Karum, İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A. Ş., s. 158 – 173.
- FUCHS, Andreas (2012), “Urartu in der Zeit”, *Acta Iranica: Encyclopedie Permanente Des Etudes Iraniennes Publiee Par Acta Iranica*, Edited by S. Kroll, C. Gruber, U. Hellwag, M. Roaf & P. Zimansky, Belgium: Peeters, s. 135 – 161.
- GRAKOV, Boris Nikolayevič (2008), *İskitler*, Çeviren D. Ahsen Batur, 2. Baskı, İstanbul: Selenge Yayınları.
- GRAYSON, Albert Kirk (2002), *Assyrian Rulers of Early First Millenium B.C.,3 (858-745 B.C.)*, *The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Periods Volume 3*, Universty of Toronto Press, Toronto.
- GRAYSON, Albert Kirk (1998), “Assyrian Expansion into Anatolia in the Sargonid Age (c. 744-650 BC)”, *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 131 – 136.
- GURNEY, O. R. (1981), *The Hittites*, New York: Penguin Books.
- HAWKİNS, J. David (1995), *Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattuşa (SÜDBURG)*, (StBoT Beiheft III), Wiesbaden: With an Rachaelogical by P. Neve.
- HAWKİNS, J. David & POSTGATE, J. Nicholas (1988), “Tribute from Tabal”, *SAAB, II/1*, s. 31 – 40.
- KONYAR, Erkan (2010), “İlk Tunç Çağı'ndan Orta Demir Çağı'na Kahramanmaraş”, *Dağların Gazeli Maraş*, Hazırlayan Filiz Özdem, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 125 – 155.
- KÖROĞLU, Kemalettin (2011), *Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KROLL, Stephan (2012), “Salmanassar III. Und das Frühe Urartu”, *Acta Iranica: Encyclopedie Permanente Des Etudes Iraniennes Publiee Par Acta Iranica*, Edited by S. Kroll, C. Gruber, U. Hellwag, M. Roaf & P. Zimansky, Belgium: Peeters, s. 163 – 168.

- KUHRT, Amelie (2010), *Eski Çağ'da Yakındoğu*, II. Cilt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- KURT, Mehmet (2007), *Yazılı Kaynaklara Göre M.Ö. I. Binde Anadolu-Mezopotamya İlişkileri*, Birinci Basım, Ankara: Murat Kitabevi.
- KURT, Mehmet (2010), “Tabal Ülkesi'nin Politik ve İdari Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, s. 127 – 236.
- LANDSBERGER, Benno (1948), *Sam'al: Karatepe Harabelerinin Keşfi ile İlgili Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- LUCKENBILL, Daniel David (1926), *Ancient Record of Assyrian and Babylonia*, I. Volume, Chicago: The Universty of Chicago Press.
- LUCKENBILL, Daniel David (1927), *Ancient Record of Assyrian and Babylonia*, II. Volume, Chicago: The Universty of Chicago Press.
- MACQUEEN, J. G. (1999), *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- MCEVEDY, Colin (2004), *İlkçağ Tarih Atlası*, Çeviren Ayşen Anadol, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- MEMİŞ, Ekrem (1999), “Asur Devletlerinin Anadolu Politikası”, *XII. Türk Tarih Kongresi*, I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 65 – 74.
- MUSCARELLA, O. S. (1998), “Relations Between Phrygia and Assyria in The 8 th Century B.C.” *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 149 – 158.
- ORLİN, Louis Lawrence (1970), *Assyrian Colonies in Cappadocia*, Michigan: The Universty of Michigan.
- ÖZDOĞAN, Mehmet (2011), “Neolitik Çağ: Çanak Çömleksiz”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Cilt I, Editör Necmi Karum, İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., s. 57 – 73.
- PAYNE, Margaret R. (2006), *Urartu Çiviyazılı Belgeler Kataloğu*, İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yayınları.
- PİOTROVSKY, Boris B. (1967), *Urartu: The Kingdom of Van and its Art*, Translated from the Russian and Edited by Peter S. Gelling, London: Evelyn Adams & Mackay.
- PİOTROVSKY, Boris B. (1969), *Urartu*, Translated from the Russian by James Hogarth, Geneva (Switzerland): Nagel Publishers.
- POSTGATE, J. N. (1973), “Assyrian Texts and Fragments”, *IRAQ*, Volume 35, No. 1 s. 13 – 36.
- PULLU, Selim (2005), “Tabal Krallığı”, *Arkeo Atlas*, Sayı 4: 28 – 29.
- PULLU, Selim (2013), *Geç Hitit (Tabal) Krallıkları*, Afyonkarahisar: Kocatepe Akademi Yayınları.
- RADNER, Karen (1998), *The Prosopography Of The Neo-Assyrian Empire*, Volume 1, Part I: A Edited by Karen Radner, Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- RADNER, Karen (2012), “Between a Rock and a Hard Place: Musasir, Kumme, Ukku and Şubria – the Buffer States between Assyria and Urartu”, *Acta Iranica: Encyclopedie Permanente Des Etudes Iraniennes Publiee Par Acta Iranica*, Edited by S. Kroll, C. Gruber, U. Hellwag, M. Roaf & P. Zimansky, Belgium: Peeters, s. 243 – 264.

- RADNER, Karen (2013), "Assyria and the Medes", In D.T. Potts (ed.), *The Oxford Handbook of Ancient Iran*, Oxford: Oxford University Press, s. 442 – 456.
- RADNER, Karen (2014a), "Long-Distance Communication and the Cohesion of Early Empires", *State Correspondences of the Ancient World from the New Kingdom to the Roman Empire*, Edited by Karen Radner, Oxford & New York: Oxford University Press, s. 1 – 9.
- RADNER, Karen (2014b), "The Neo-Assyrian Empire", In M. Gehler & R. Rollinger (ed.), *Imperien und Reiche in der Weltgeschichte: pochenübergreifende und globalhistorische Vergleiche*, Harrassowitz Verlag: Wiesbaden, s. 101 – 120.
- RADNER, Karen (2015a), "A Neo-Assyrian slave sale contract of 725 BC from the Peshdar Plain and the location of the Palace Herald's Province", *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, 105, s. 192 – 197.
- RADNER, Karen (2015b), *Ancient Assyria: A Very Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- RADNER, Karen (2017), "Economy, Society and Daily Life in the Neo-Assyrian Period", *A Companion to Assyria*, Edited by Eckart Frahm, Malden MA: WILEY Blackwell, s. 209 – 228.
- ROAF, Michael (1996), *Mezopotamya ve Eski Yakınoğu*, Çeviren Zülal Kılıç, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi. Cilt 9. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ROAF, Michael (2012), "Could Rusa son of Erimena have been king of Urartu during Sargon's Eighth Campaign?", *Acta Iranica: Encyclopedie Permanente Des Etudes Iraniennes Publiee Par Acta Iranica*, Edited by S. Kroll, C. Gruber, U. Hellwag, M. Roaf & P. Zimansky, Belgium: Peeters, s. 187 – 216.
- ROUX, Georges (1992), *Ancient Iraq*, London: Penguin Books.
- SAGGS, H. W. F. (1984), *The Might That Was Assyria*, London: Sidgwick & Jackson.
- SAGONA, Antonio & ZIMANSKY, Paul (2009), *Ancient Turkey*, New York: Routledge World Archaeology.
- SAGONA, Antonio & ZIMANSKY, Paul (2015), *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri (MÖ 1.000.000 – 550)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- SALVİNİ, Mirjo (2006), *Urartu Tarihi ve Kültürü*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- SAMS, Kenneth (2012), "Kral Midas", *Frigler: Midas'ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde*, Editörler Taciser Tüfekçi Sivas – Hakan Sivas, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 44 – 51.
- SEVİN, Veli (2003), *Anadolu Arkeolojisi*, Genişletilmiş 3. Basım, İstanbul: Der Yayınları.
- SEVİN, Veli (2011), "Eski Yakınoğu'nun Süper Gücü: Assur İmparatorluğu", *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Cilt I, Editör Necmi Karum, İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. s. 404 – 419.
- ÜNGÖR, İbrahim (2011), "İslahiye Ve Çevresinde Geç Hitit Merkezleri", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 8, Sonbahar Autumn, s. 137 – 163.
- ÜNLÜ, Taner & STENDAL, Henrik (1989), "Divriği Bölgesi Demir Cevheri Yataklarının Nadir Toprak Element (Ree) Jeokimyası; Orta Anadolu-Türkiye", *Türkiye Jeoloji Bülteni*, C. 32/1-2, s. 21 – 37.
- ÜNSAL, Veli (2012), "Kırşehir'in Tarihi Coğrafyası II (M.Ö. 2. ve 1. BİN YIL)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5 Issue 8, December 2012, s. 1231 – 1245.

- ÜNSAL, Yalçın (2011), “Anadolu’da Madencilik”, *Arkeo Atlas Özel Koleksiyon Sayısı*, Cilt I, Editör Necmi Karum, İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., 188-195.
- VAN DEN HOUT, Theo P. J. (2013), “Hitit Krallığı ve İmparatorluğu’nun Kısa Tarihi”, *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, Editörler: Meltem Doğan Alparlan – Metin Alparlan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 22 – 47.
- VAN LOON, Maurits Nanning (1966), *Urartian Art: Its Distinctive Traits in The Light of New Excavations*, İstanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut.
- WARTKE, Ralf (2012), “Bemerkungen Zur Metallurgie Urartus”, *Acta Iranica: Encyclopedie Permanente Des Etudes Iraniennes Publiee Par Acta Iranica*, Edited by S. Kroll, C. Gruber, U. Hellwag, M. Roaf & P. Zimansky, Belgium: Peeters, s. 411 – 416.
- WEEDEN, Mark (2010), “Tuwati and Wasusarma: İmitating The Behaviour of Assyria”, *IRAQ*, Volume LXXII, s. 39 – 61.
- YILDIRIM, Nurgül (2016), “Demir Çağında Anadolu’daki Aramiler’in Politik Coğrafyası”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol. 8, Ahlen-Germany 2016, s. 122 – 137.
- YILDIRIM, Nurgül (2017), “II. Sargon’un Assur-Sarru-Uşur’a Mektubu (ND 2759) Kapsamında M.Ö. 8. Yüzyılda Anadolu’nun Siyasi Görünümü Üzerine Bir İnceleme”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol. 8- April 2017, s. 243 – 252.
- YİĞİT, Turgut (2000), “Tabal”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40, 3-4, s 177 – 189.
- ZIMANSKY, Paul (2011), “Urartu ve Çağdaşları”, *Urartu: Doğu’da Değişim*, Editörler Kemallettin Köroğlu – Erkan Konyar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 106 – 125.
- ZIMANSKY, Paul (2012), “Urartu as empire: cultural integration in the kingdom of Van”, *Acta Iranica: Encyclopedie Permanente Des Etudes Iraniennes Publiee Par Acta Iranica*, Edited by S. Kroll, C. Gruber, U. Hellwag, M. Roaf & P. Zimansky, Belgium: Peeters, s. 101 – 110.

